

A prekariátus mint munkaerőpiaci csoport

SIK ENDRE* – SZEITL BLANKA**

* Debreceni Egyetem Politikatudományi és Szociológiai Intézet,
Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, TÁRKI

** TÁRKI

ABSZTRAKT

A prekariátus osztályként való létezéséről is komoly viták folynak a nemzetközi társadalomtudományi diskurzusban. A szerzők arra vállalkoztak, hogy a rendelkezésükre álló két adathalmaz segítségével kísérletet tegyenek a prekariátus mérhetőségére és szociológiai vizsgálatára. Törekedtek arra, hogy megbecsüljék a prekariátus mint munkaerőpiaci csoport nagyságát, illetve viszonyítási alapként a szegmentációs elmélet két munkaerőpiaci típusát (a szekunder és a primer alsó szegmens) használva, felvázolják a prekariátus társadalomrajzát. Összességében megállapították, hogy a prekariátus az alapvető javak birtoklása, illetve az életszínvonal, a lakókörnyezet esetében inkább a szekunder szegmensre hasonlít, míg az értékrendi, illetve az elégedettségrel kapcsolatos kérdésekben vagy a primer alsó szegmensre hajaz, vagy „beáll” a társadalmi lejtő közepére.

KULCSSZAVAK: prekariátus, munkaerőpiaci csoportok, munkaerőpiaci szegmentálódás, operacionizálás, stabil/instabil munkaerőpiaci helyzet.

ABSTRACT

An Old-New Group on the Labour Market: the Precariat

The Precariat as social class is a core issue in social sciences. The authors contribute to this debate by introducing two approaches to measure the size and the social characteristics of the Precariat using two quantitative databases. They estimate the size of the Precariat as a group on the labour market, and compare its social position with two other labour groups of the segmentation theory (the secondary and the lower primary). They found that while the standard of living condition of the Precariat is more akin to the secondary segment, the values and the level of satisfaction is more similar to the lower primary segment.

KEYWORDS: precariat, labour market groups, segmentation

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

Bevezetés

A tanulmányban¹ a szegmentált munkaerőpiac elméletéből kiindulva törekszünk definiálni, operacionalizálni, illetve mérni azokat a társadalmi és munkaerőpiaci jellemzőket, amelyekkel

- megkülönböztethetők a szegmentált munkaerőpiac csoportjai;
- megbecsülhető a munkaerőpiaci csoportok mérete;
- megvizsgálható, hogy az egyes munkaerőpiaci csoportok milyen társadalmi jellemzőkkel hozhatók összefüggésbe, illetve miképpen azonosíthatók a munkaerőpiaci szegmensekkel.

Elemzésünk feltáró jellegű, tehát nem vállalkozunk többre, mint hogy két (nem túlságosan nagy mintán és mások által és más célból kialakított kérdőívvel elvégzett) kutatás alapján felvázoljuk egy munkaerőpiaci szegmentációt és társadalmi rétegződést egyesítő modell alapelemeit. Az elemzés nem tesz kísérletet az ok-okozati viszonyok és a többváltozós összefüggések feltárására. Az elemzés fókuszában a prekariátus áll, akiket a szekunder szegmens és a primer alsó munkaerőpiaci csoportokhoz képest definiálunk és vizsgálunk.

Tanulmányunk három részre oszlik: először fogalmaink tisztázásaként bemutatjuk a munkaerőpiaci szegmentálódás elméletét és definiáljuk a prekariátust (valamint a vele összehasonlítható munkaerőpiaci csoportokat), a második részben operacionalizáljuk ezeket a fogalmakat, végül felvázoljuk e csoportok társadalomrajzát és munkaerőpiaci sajátosságait.

A tanulmányban használt fogalmakról

A tanulmány kiindulópontja a munkaerőpiac szegmentálódásának elmélete. A szegmentáció elmélet alapváltozata egy *duális* elmélet, mely két szegmensre tagolja a munkaerőpiacot (Galasi – Sik 1977, 1979). A primer szegmensbe tartoznak a nagyvállalatok és a szervezett szakmák dolgozói, akiknek a fizetése viszonylag magasabb, munkakörülményeik jobbak, munkahelyi-foglalkoztatási stabilitásuk nagyobb, az előrejutási esélyeik pedig kedvezőbbek. A szekunder szegmensbe tartozik a vállalatok közötti munkaerőpiacon jelen lévő munkaerő többsége, s a külső jegyeik alapján (nemük, bőrük színe, etnikai hovatartozásuk stb.) hátrányosan megkülönböztetett dolgozók is. A két szegmentum tartós elkülönülésében kitüntetett jelentősége van a munkaadók (és az ő érdekeiket képviselő állam) szabályozásának, illetve a technológiai hatásoknak is. A munkaerőpiac primer és szekunder szegmentumának dolgozóit foglalkozásuk, szakmájuk és munkahelyük jellemzőinek eltérései mellett az is

¹ Kritikái megjegyzéseire köszönet Hajdu Gábornak (MTA TK SZKI), Huszár Ákosnak (KSH) és a folyóirat anonim lektorának.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

megkülönbözteti egymástól, hogy a szekunder dolgozók munka- és álláslehetőségei jóval bizonytalanabbak, amit a munkaadó tudatosan hoz létre, s amit a dolgozók munkaerőpiaci diszkriminációja is felerősíthet. Az elmélet lényeges – de empirikusan nem igazolt – eleme az is, hogy a két szegmens között korlátozott az átjárás, vagyis egy tőkés, aki a primer szegmensbe fekteti tőkéjét, s ennek megfelelően alakítja ki működési feltételeit, az nem vált át a szekunder szegmensnek megfelelő működésre, illetve egy munkás, aki a szekunder szegmensben kezd el dolgozni, nagy valószínűséggel végig ebben a szegmensben fogja munkaerőpiaci életpályáját tölteni.²

Az elmélet később *triálissá* alakult, amelyben a primer szegmensben belül elkülönült egy felső és egy alsó szegmens is, és míg az előbbibe a munkaerőpiaci elit, addig az utóbbiba a hagyományos szakmunkások sorolódtak. Az elitre – a primer szegmensre jellemző munkaerőpiaci vonások mellett – sok szempontból a szekunder szegmens tulajdonságai is érvényesek (gyakori munkahelyváltás, az informális nagy szerepe, a tevékenységek korlátozott ellenőrizhetősége és a különböző képességek sztenderdizálhatóságának alacsony szintje). A primer szegmens alsó részét a modern munkaerőpiac két domináns szereplőjének (a gyár és a hivatal) munkarendje és szervezete alakítja saját képére: például jól tervezhető életút, erős belső munkaerőpiacok (Sik 1999), a törzsgárdaság és a belső továbbképzés értékes volta stb.

A szegmentált elmélet kifejlett formájában már nem limitálja a primer szegmens feltételezett számát, hanem az adott munkaerőpiacon létező, s egymástól az elmélet elveinek megfelelően elkülöníthető tetszőleges számú szegmens beazonosítását tűzi ki céljául.³

A munkaerőpiaci szegmentáció elméletének alapján készült vizsgálatokat egyrészt azért is tartjuk indokoltnak, mert a XX. század végére a modern kapitalizmusban olyan tendenciák erősödtek fel, amelyek a munkaerőpiaci szegmensek korábbi vonásainak kiegészítését igényelnék:

- a modernitás tipikus munkahelyeinek (a gyár és a hivatal) hegemóniáját megkérdőjelező folyamatok (az otthoni, a kisárutermelés, illetve a kisméretű cégek hálózatainak nem kis mértékben a termelési és elosztás technológiájának és infrastruktúrájának fejlődése miatt bekövetkező) felértékelődése;
- a munkaerőpiaci szereplők hatalmi viszonyainak változásai (a szakszervezetek elerőtlenedése és a multinacionális vállalatok erősödése, illetve a nemzetközi munkaügyi szabályok változásai stb.);

² Ha a szegmens egyben szubkultúra is, akkor az ott töltött idő előrehaladtával egyre kevésbé lesz alkalmas az egyén a másik szegmensbe való átlépésre, mert szocializáltsága ezt nem engedi meg.

³ Magyarországon a pre- és poszt szocializmus idején végzett idetartozó kutatások: a munkaerőpiac szegmentálódásáról (mint pl. Galasi 1982, Nagy – Sziráczy 1982), a belső munkaerőpiacról (Stark 1988), illetve a munkaerőpiaci stratégiákról (Kertesi – Sziráczy 1983, Köllő 1982).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

- a munkaerőpiac rugalmasabbá válása, s ennek globális átstrukturálódását kísérő olyan folyamatok, mint a migráció, a flexicurity és az informalizálódás felerősödése.

Mindezek mellett a mai magyarországi munkaerőpiaci szegmentáció vizsgálata során figyelembe kell venni a rendszerváltás folyamatai közül azokat, melyek hatásai a mai napig jelentősek. Ilyenek például a multinacionális vállalatok belső munkaerőpiacainak és a külső munkaerőpiac profitnövelő megoldásainak, valamint az „atipikus” munkahelyek sokféle formájának szaporodása (Gábor 1998, Simonyi 1996), a korábban domináns állami nagyvállalatok kiterjedt belső munkaerőpiacainak szétesése (Kertesi – Köllő 1998), a szocializmus második gazdaságának informális gazdasággá való átalakulása (Sik 1994), illetve a város–vidék közötti egyenlőtlenség növekedése és a szegmentációs folyamatok etnicizálódása (Kertesi 1995, Kertesi – Köllő 1998).

A prekariátus olyan jellemzően (de nem kizárólag) bér munkásokból álló csoport, melynek tagjai alacsony bérért, jellemzően határozott időre végeznek különböző típusú munkákat (Standing 2012), amelyek lehetnek alkalmiak, szezonálisak, állami segélyeket kiváltó „projektek”, mikrovállalkozások stb. Ebből következően jellemző rájuk az állandósuló bizonytalanságérzet, s az olyan tapasztalatok hiánya, mint az állandó munkahely közössége vagy a racionálisan tervezhető jövőkép (Kelemen – Rakovics 2013). A prekaritás tehát munkaerőpiaci jelenségként a biztonság hiányát, illetve a kiszolgáltatottságot jelenti (Tordai é. n.).⁴ Az Európai Háztartás Panel adatait vizsgálva a kutatók azt találták, hogy az alkalmi munkavállalók és a részmunkaidőben foglalkoztatottak az állásvesztés által leginkább veszélyeztetettebbek (Köllő 2001, Tordai é. n.). Bukodi (2004) eredményei szerint pedig az ismétlődő vagy az elhúzódó munkanélküli periódusok vezetnek súlyos státuszvesztéshez, továbbá a munkaerőpiaci instabilitás negatív hatást gyakorol a későbbi karrierre. A munkanélküliség, illetve a munkaerőpiaci helyzet bizonytalanságának ismétlődése (ami tulajdonképpen maga a prekaritás) olyan folyamatosan romló gazdasági/társadalmi/pszichológiai helyzetet teremt, amiből nehéz kitörni (Standing 2011, Tordai é. n.).

A prekariátusról a továbbiakban *csak* mint munkaerőpiaci csoportról írunk, és ezt leegyszerűsített formában tesszük, hiszen célunk nem az elmélet fejlesztése, hanem ennek a társadalmi csoportnak a szociológia korlátozott lehetőségei általi megragadása. Ennek megfelelően a prekariátus munkaerőpiaci csoportként való leírásához Szépe (2012) megközelítését választottuk, amelyben e társadalmi csoport emberi tőke tekintetében vegyes jellege, munkaerőpiaci helyzet értelmében pedig

⁴ „A prekariátus tehát a hétköznapi kategóriák szerint meglehetősen vegyes csoport; tagja az előadás- és próbapénzek adta bizonytalanságban élő magasan képzett színész és tagja a betanított munkás is, aki örül, ha az összeszerelő üzem újabb megrendelése miatti ideiglenes létszámbővítés során neki is jut hely a szalag mellett” (Kelemen – Rakovics 2013).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

instabilitása kap hangsúlyt. Ez a megközelítés megfelel a nemzetközi irodalomban használt fent vázolt megoldásoknak, s ugyanakkor – megfelelő lebutítás után – alkalmasnak tűnik számunkra a prekariátus munkaerőpiaci csoportként való megnevezésére.

Az operacionalizálásról

A szegmentációs elméletbe a prekariátus beillesztésénél az volt a kérdés, hogy az egyén milyen munkaerőpiaci helyzetét feleltessük meg a szegmentált munkaerőpiac egyes szegmenseinek, illetve a prekariátusnak egyidejűleg. A szegmentált elméletek közül a triális változattal dolgozunk, mert a primer szegmens kettéválasztása a szociológiai megközelítés számára fontos (lévén nagyon eltérő társadalmi helyzetet feltételez ennek felső vagy alsó szegmensébe tartozni) és egyben empirikusan is alkalmazható (amennyiben egy sztenderd szociológiai adatfelvétel kérdéseivel leképezhetők a három szegmens eltérései).

Mivel az elemzés során két, eltérő változókészletű adatbázisra támaszkodtunk (az „Integráció és dezintegráció” kutatás⁵ és az ISSP 2015. évi adatfelvétele⁶), ezért a fenti célokat elérő operacionalizálást is kétféle módon kíséreljük meg.

Az integrációs kutatás esetében az elemzés során öt változót használtunk a három munkaerőpiaci csoport jellemzésére (1. táblázat).

1. táblázat: A három munkaerőpiaci csoport definiálásának menete az integrációs kutatás során

	Szekunder szegmens		Prekariátus		Primer alsó szegmens	
	A teljes minta %-a	Kumulatív N és (%)	A teljes minta %-a	Kumulatív N és (%)	A teljes minta %-a	Kumulatív N és (%)
Munkaerőpiaci helyzet*	63	1588 (63)	63	1588 (63)	63	1588 (63)
Szubjektív anyagi helyzet**	76	1183 (47)	76	1183 (47)	76	1183 (47)
Társadalmi osztály***	68	906 (36)	68	906 (36)	68	906 (36)
Emberi tőke****	20	164 (6)	52	630 (25)	52	630 (25)
Elhelyezkedési esélyek*****	53	122 (5)	53	315 (13)	46	315 (13)

⁵ Az OTKA I08836 sz. Integráció és dezintegráció a magyar társadalomban c. kutatás keretein belül végzett országos reprezentatív felvétel (TÁRKI 2015 nyara).

⁶ Az International Social Survey Program rendszeres adatfelvételének magyarországi hulláma (TÁRKI Omnibusz 2015. október).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

* Az egyén aktív a munkaerőpiacon: azaz nem nyugdíjas, nem tanuló, nincs szülési/anyasági szabadságon és nem háztartásbeli/egyéb eltartott. Az alkalmazottak, alkalmi munkások, vállalkozók, közmunkát végzők mellett a munkanélkülieket is ide soroltuk, abból kiindulva, hogy sokan közülük előbb-utóbb vissza fognak térni a munkaerőpiacra.

** Saját véleménye szerint a szokásos kiadásait nehezen tudja fedezni (6-értékű skálán mérve, ahol az alacsonyabb értékek nagyobb nehézségeket jelentenek). A definiálás során az alsó három értéket vesszük figyelembe.

*** Az alsó társadalmi osztályokba (alsó osztály, munkásosztály vagy alsó középosztály) való önbesorolás.

**** Iskolai végzettsége magasabb, mint általános, de nem felsőfokú (a prekariátus esetében), illetve legfeljebb általános (a szekunder szegmens esetében).

***** Munkaerőpiaci elhelyezkedési esélyeit rossznak (prekariátus és szekunder szegmens esetében) vagy jónak (alsó primer szegmens) tartja.

Látható, hogy a három munkaerőpiaci csoport az öt szempont közül három esetében azonos: mindhárom munkaerőpiaci csoportra igaz, hogy részei a munkaerőpiacnak, illetve hogy – saját értékelésük szerint – nem élnek jól, és a középosztály alatti társadalmi osztályba tartoznak.

A különbséget a három munkaerőpiaci csoport között az teszi, hogy a szekunder szegmensbe soroltak (a másik két típussal ellentétben) nem rendelkeznek semmilyen emberi tőkével (legmagasabb iskolai végzettségük az általános iskola), illetve a primer alsó szegmensben elhelyezkedők (a másik két típussal ellentétben) biztosan látják munkaerőpiaci helyzetüket. Tehát a prekariátust ebben a megközelítésben a szekunder és a primer alsó munkaerőpiaci szegmensektől csupán egy-egy, de a szegmentációs elmélet szempontjából alapvető tekintetben különbözik: a szekunder szegmens munkaerőnél magasabb az emberi tőkéje a primer alsó szegmensbeli munkaerőhöz képest, viszont bizonytalanabb a munkaerőpiacon elfoglalt helyzete.

Az ISSP-kutatás esetében szintén csak munkaerőpiacon található csoportokkal foglalkozunk, a munkaerőpiacon kívüli csoportokat, tehát a nyugdíjasokat, a tanulókat, az egyéb eltartottakat és a születési szabadságon lévőket nem vonjuk be az elemzésbe. Az operacionalizálás során két olyan dimenziót választottunk, amelyek a kérdés pillanatában és az azt megelőző fél évtizedben elfoglalt munkaerőpiaci helyzetet jellemzik, s ezek kombinációiból alkottuk meg az elemzés munkaerőpiaci csoportjait.⁷ Ez egyfelől a beosztást,⁸ másfelől az adatfelvételt megelőző öt év munkaerőpiaci mozgásait jelenti.⁹

⁷ Ennek az elemzésnek a munkával kapcsolatos értékekre vonatkozó részletes elemzését lásd Hajdu – Sik (megjelenés alatt).

⁸ A konvencionális megoldástól a beosztás operacionalizálása során abban térünk el, hogy az alsószintű vezetőket és a fizikai munkát végző vállalkozókat a szakmunkásokhoz, a mezőgazdasági fizikai dolgozókat pedig a segédmunkások közé soroltuk.

⁹ E két munkaerőpiacon belüli elmozdulást (munkahely- vagy foglalkozásváltást), illetve egy munkaerőpiacról kifelé vezető mozgást (munkanélkülivé válást) foglal magában.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

A létrehozott típusokat tehát a szegmentáció elmélete szempontjából két alapvető fontosságú elem: az emberi tőke mértékével összefüggő beosztás és a stabil/instabil munkaerőpiaci helyzet együttállása jellemzi. Fontos belátni, hogy e két dimenziót csak nagyon leegyszerűsített módon volt módunk operacionalizálni: a beosztás ugyanis nagyon durva közelítő változója az emberi tőkének, hiszen egy adott beosztás sokféle iskolai végzettséggel és a nem-iskolai emberi tőke elemekkel (pl. nyelvtudás, szakmai képzés, tanfolyami és betanítási „előélet” stb.) látható el, illetve az instabilitás három dimenziójának (munkanélküliség, munkahely-, illetve foglalkozásváltás) kombinációja nagyon eltérő társadalmi konnotációjú lehet (sodródástól a karrierig bármi)¹⁰.

A munkaerőpiaci instabilitás a szakmunkások esetében a már említett háromféle elmozdulás bármilyen kombinációját jelentheti, addig a betanított/segéd munkások esetében a cezúra a munkanélküli előélet vagy annak hiánya között húzódik: tehát míg a szakmunkásokat csak akkor tekintettük stabilnak, ha sem munkahelyet, sem foglalkozást nem váltottak, továbbá munkanélküliek sem voltak, addig a betanított/segéd munkásokat akkor is a stabil típusba soroltuk, ha megváltoztatták munkájukat vagy/és foglalkozásukat.

Azért végeztük az operacionalizálást e két munkaerőpiaci csoport esetében eltérő módon, mert – ellentétben a primer alsó szegmensekkel – a szegmentációs elmélet szerint a szekunder szegmensekben alig van eltérés a munkahelyek és a foglalkozások szociológiai sajátosságaiban (tehát az ezek közötti elmozdulás nem okoz semmilyen különbséget társadalmi helyzetükben), ugyanakkor a munkanélküliséget ezt a munkaerőpiaci csoportot fenyegeti leginkább.

Az azonos beosztáson belül a határvonal mindkét típus esetében a stabilitás/instabilitás között húzódik a prekariátus, illetve a másik munkaerőpiaci csoport között.¹¹ Másként, a prekariátus a két, eltérő szegmensbe tartozó munkaerőpiaci csoporton belül jelen lévő alcsoportként ragadható meg: a betanított/segéd munkások körében az instabil (ami itt a munkanélküliséget, vagyis a munkaerőpiacról való [időleges?] kiszorulást jelenti) altípust a szekunder munkaerővel, a stabilit viszont a prekariátussal azonosítjuk¹². A szakmunkások között az instabilitás a prekariátussal, a stabilitás a primer alsó munkaerőpiaci csoporttal azonosítható.

A munkaerőpiacon tartózkodók mintájában a négy munkaerőpiaci csoport közül háromnak (a szekunder szegmensbe tartozók és a prekariátus két típusa) az aránya

¹⁰ Mint ahogy a stabilitás is lehet a munkaerőpiaci siker kontinuumának két végpontja, ahol az egyik végpont a zsákutca, a másik az egyén (és a munkaadó) számára egyaránt tökéletes pozíció.

¹¹ Megjegyzendő azonban, hogy a két típus között az emberi tőke mértékében is feltételezhető eltérés: míg a segéd munkások aránya a stabilak között csupán 28%, addig az instabilak körében 42%.

¹² A prekariátus stabilitással való azonosítása ebben a munkaerőpiaci csoportban azért nem mond ellent a korábbi megállapításunknak, miszerint a prekariátusra az instabilitás jellemző, mert ebben a csoportban is minden negyedik megkérdezett (24%) változtatott munkahelyet vagy/és foglalkozást a vizsgált időszakban. Az instabilitásnak ez a foka azonban eltérő az instabil betanított/segéd munkások 73%-os értékéhez képest.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

közel azonos (rendre 12–12% és 8%), a primer alsó szegmensbe tartozóké magasabb (21%).

A munkaerőpiaci csoportok társadalomrajza és munkaerőpiaci jellemzői

Az integrációs kutatás esetében elsőként a munkaerőpiaci csoportok és a lakás, valamint a lakókörnyezet összefüggését vizsgáljuk, mivel egyfelől ezek jelentik a munkaerő újratermelésének környezetét, másfelől a lakás az anyagi helyzet hosszú távon felhalmozott (vagy örökölt) elemét is jelentheti. Ezután térünk át az emberi és kapcsolati tőke, majd az életszínvonal elemzésére, amelyek a társadalmi és munkaerőpiaci helyzet legszorosabban összefüggő elemei. Az értékrend sajátosságainak munkaerőpiaci csoportonkénti bemutatását azért tartjuk lényegesnek, mert feltételezzük, hogy ezek a társadalmi helyzettel összefüggenek. Végül – a foglalkoztatottakra szűkítve elemzésünket – a munkahely, a munkavégzés és a szegmentáció kapcsolatát vizsgáljuk.¹³

A szekunder munkaerőpiaci helyzet egyetlen metszettől¹⁴ eltekintve minden tekintetben rosszabb lakóhelyi környezettel és lakáskörülményekkel jár együtt, mint a másik két munkaerőpiaci csoporté (2. táblázat). A prekariátus és a primer alsó csoportok lakás- és lakókörnyezete kevésbé tér el egymástól, de két tényező mindenképpen említésre méltó: a prekariátus kisebb lakásban és rosszabb lakókörnyezetben él, mint az alsó szegmensben dolgozók.

2. táblázat: A három munkaerőpiaci csoport lakás- és lakókörnyezeti jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus	Primer alsó szegmens	Összesen
<i>N</i>	123	314	315	752
Kis lakásban lakik ($\chi^2 = 11, p = 0,002$)	34	29	20	26
Dohos, vizes lakásban lakik ($\chi^2 = 55, p = 0,000$)	30	10	6	11
Nincs komfort ($\chi^2 = 74, p = 0,000$)	29	6	4	9

¹³ A három munkaerőpiaci csoport szociodemográfiai jellemzőivel (nem, kor, régió, településtípus) csak annyiban foglalkozunk, amennyiben azok az adott csoport esetében módosíthatják a társadalmi helyzettel való összefüggéseket.

¹⁴ Ez a lakótelepi lakásban élők aránya, ami feltehetőleg azért alacsony, mert a szekunder szegmensben dolgozók aránya a községben élők körében magasabb az átlagosnál. Ezért van az, hogy itt a parasztházban lakók aránya 26%, a másik két munkaerőpiaci csoportban csak 15% és 12%.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

	Szekunder szegmens	Prekariátus	Primer alsó szegmens	Összesen
A lakás olcsó piaci övezetben van ($\chi^2 = 39, p = 0,000$)	42	24	14	23
Lakótelepi lakásban lakik ($\chi^2 = 27, p = 0,000$)	5	27	25	23
Rossz környéken lakik (sok szegény és cigány/roma) ($\chi^2 = 72, p = 0,000$)	37	11	7	13
Barátságatlan környéken lakik (sok az ellenségeskedés) ($\chi^2 = 9, p = 0,009$)	36	25	22	26

Ugyanezt a tendenciát figyelhetjük meg az emberi és kapcsolati tőke vizsgálatakor is (3. táblázat). Ebben a metszetben kivétel nélkül és kiugró mértékben szakad el a szekunder szegmens a prekariátustól és a primer alsó szegmenstől, akik között viszont a legtöbb esetben elhanyagolható a különbség.¹⁵

3. táblázat: A három munkaerőpiaci csoport emberi és kapcsolati tőkájének jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus	Primer alsó szegmens	Összesen
<i>N</i>	123	314	315	752
A szülők legalább egyikének volt szakmája ($\chi^2 = 85, p = 0,000$)	22	66	68	60
8 év alatt járta ki az általános iskolát ($\chi^2 = 120, p = 0,000$)	66	96	97	92
Nem olvas könyvet ($\chi^2 = 10, p = 0,008$)	70	38	40	44
Nem beszél idegen nyelvet ($\chi^2 = 13, p = 0,000$)	95	85	80	85
Nincsenek erős kapcsolatai ($\chi^2 = 8, p = 0,02$)	15	6	8	8
Nincsenek gyenge kapcsolatai ($\chi^2 = 17, p = 0,000$)	22	8	13	12
Sok gyenge kapcsolata van ($\chi^2 = 8, p = 0,02$)	7	18	14	15

¹⁵ A kapcsolati tőke három indikátora ugyanakkor azt sejteti, hogy a prekariátus ebben a dimenzióban a primer alsó szegmensnél valamivel jobb helyzetben van.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

Ami az életszínvonalat illeti, a három munkaerőpiaci csoport között jól látható a rétegződés szakirodalmából ismert társadalmi lejtő (4. táblázat). A szekunder szegmens minden tekintetben és nagymértékben a legszegényebb, de a prekariátus is sokkal rosszabb helyzetben van a primer alsó szegmenshez képest.¹⁶ Ez a tendencia leginkább az olyan alapvető javak és lehetőségek esetében figyelhető meg, mint a húsfogyasztás, illetve a megfelelő mértékű fűtés.

4. táblázat: A három munkaerőpiaci csoport életszínvonalának jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus	Primer alsó szegmens	Összesen
<i>N</i>	123	314	315	752
„Laeken-szegény” ($\chi^2 = 79, p = 0,000$)	72	39	26	39
Nem tudnak legalább kétnaponta húst enni ($\chi^2 = 63, p = 0,000$)	62	37	22	35
Nem tudnak megfelelően fűteni ($\chi^2 = 74, p = 0,000$)	40	17	6	16
Nincs legalább 3 tartós fogyasztási eszköze ($\chi^2 = 19, p = 0,000$)	93	86	77	83
Nincs autója ($\chi^2 = 48, p = 0,000$)	78	49	41	50

Nem ilyen egyértelmű a kép a három munkaerőpiaci csoport értékrendjének összehasonlítása esetében (5. táblázat). Az anómia indikátora esetében (társadalmi fontosság tudata) a szekunder szegmens sokkal rosszabb helyzetben van,¹⁷ mint a prekariátus és a primer alsó szegmens. Emellett több tényező esetében inkább a primer alsó szegmens „lóg ki a sorból”, és a prekariátus és a szekunder szegmens hasonlít egymásra. Ilyen a bizalom mindkét típusa (általánosságban véve az emberekben, illetve az intézményekben), az ország helyzetével kapcsolatos elégedettség (itt a szekunder szegmens és a prekariátus tulajdonképpen ugyanazt az értéket mutatja), valamint az, hogy mennyire látják pozitívan az életüket: a szekunder szegmens és a prekariátus csoport tagjainak csak elenyésző része vélekedik így, míg ez az arány sokkal magasabb a primer alsó szegmensben dolgozók körében.

¹⁶ Nyaralni senki nem jár, de a szekunder szegmensben dolgozók végképp nem (2%), a prekariátus alig (5%), a primer alsó szegmens csak ritkán (7%). Tartaléka sincs senkinek, és magaskultúrát sem fogyasztanak, de az alsó szegmensnek a prekariátushoz képest mindenben kicsi (kb. 5%-os) előnye azért van.

¹⁷ Szabályszegést nem követnek el sokan (30%), de a szekunder szegmensben dolgozók kicsivel többen (34%).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

5. táblázat: A három munkaerőpiaci csoport értékrendjének jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus	Primer alsó szegmens	Összesen
<i>N</i>	123	314	315	752
Nem fontos tagja a társadalomnak ($\chi^2 = 21, p = 0,000$)	30	14	12	16
Elmenne szavazni ($\chi^2 = 15, p = 0,001$)	53	65	72	66
Nagyon elégedett az életével ($\chi^2 = 68, p = 0,000$)	13	28	50	35
Erősen bízik az emberekben ($\chi^2 = 22, p = 0,000$)	14	10	24	16
Nem bízik az intézményekben ($\chi^2 = 21, p = 0,000$)	36	40	23	32
Nagyon elégedett az ország helyzetével ($\chi^2 = 26, p = 0,000$)	20	20	37	27
Nagyon pozitívan látja az életet ($\chi^2 = 28, p = 0,000$)	3	7	18	11

A foglalkoztatottakra szűkítve az elemzést a következő két táblázat a három munkaerőpiaci csoport helyét vázolja fel a munkaerőpiac két alapidenziójában. A beosztások megoszlása (6. táblázat) azt mutatja, hogy a szekunder szegmensben foglalkoztatottak túlnyomó része betanított és segédmunkás munkakörökben dolgozik, ezzel szemben a prekariátus és a primer alsó szegmens beosztás szerinti megoszlása nem tér el nagymértékben egymástól, bár az utóbbiban nagyobb a szakmunkásként dolgozók dominanciája.

6. táblázat: A három munkaerőpiaci csoport beosztás szerinti megoszlása (%)
($\chi^2 = 136, p = 0,000$)

	Szekunder szegmens	Prekariátus	Primer alsó szegmens	Összesen
<i>N</i>	64	251	302	617
Vállalkozó	5	6	5	5
Alsó vagy középszintű vezető	0	3	2	2
Diplomás	3	2	3	3
Egyéb szellemi, szolgáltató, kereskedelemben dolgozó	0	8	10	8

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

	Szekunder szegmens	Prekariátus	Primer alsó szegmens	Összesen
Szaktanácsadó	8	52	63	54
Betánított/segédmunkás	76	28	17	27
Mezőgazdasági munkás	8	1	0	1

Az ágazat szerinti megoszlás (7. táblázat) is azt jelzi, hogy noha valamennyi ágazatban megtalálható mindhárom munkaerőpiaci csoport, míg a szekunder szegmensek között magasabb a mezőgazdaság, bányászat és a „nagyipar” (villamosipar; víz- és gázszolgáltatás, más iparágak) súlya, addig a prekariátus és a primer alsó szegmens ágazati megoszlása jobban hasonlít egymáshoz, de az előbbiben a „fehérgalléros” ágazatok, az utóbbiban az építőipar és a kereskedelem aránya magasabb.¹⁸

7. táblázat: A három munkaerőpiaci csoport ágazat szerinti megoszlása (%)
($\chi^2 = 97, p = 0,000$)

	Szekunder szegmens	Prekariátus	Primer alsó szegmens	Összesen
N	64	251	302	617
Mezőgazdaság, bányászat	22	5	3	6
Villamosipar, víz-, gázszolgáltatás	8	2	2	3
Építőipar	8	8	13	10
Ipar	38	30	28	30
Kereskedelem	2	14	19	15
Vendéglátás	3	5	7	6
Szállítás	2	8	5	6
Javítás, szerelés, személyes szolgáltatás	4	4	7	5
„Fehérgalléros” ágazatok	13	24	16	19

A három munkaerőpiaci csoport munkaidőrendje esetében (8. táblázat) nincsenek nagy eltérések, de ismét megfigyelhető, hogy a szekunder szegmens jobban különbözik a másik kettőtől, mint azok egymástól: a szekunder szegmens esetében ritkább a több műszak és az éjszakai munka, ugyanakkor nagyobb a rugalmas munkaidő gyakorisága.

¹⁸ Emellett eredményeinkből az is látszik, hogy a prekariátus tagjai inkább dolgoznak külföldi munkaadónál.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

8. táblázat: A három munkaerőpiaci csoport munkaidőrendjének jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus	Primer alsó szegmens	Összesen
N	64	251	302	617
Több műszakos munkarend ($\chi^2 = 6, p=0,05$)	17	33	32	31
Műszakrend ($\chi^2 = 24, p = 0,002$)				
Kötött munkaidő	52	45	53	50
Több műszak	18	33	32	30
Rugalmas munkaidő	30	22	15	20
Összesen	100	100	100	100
Dolgozik-e éjszaka ($\chi^2 = 23, p = 0,009$)				
Soha	65	66	68	67
Hetente	5	12	8	9
Havonta vagy időszakonként	17	17	22	19
Ritkán	13	5	2	5
Összesen	100	100	100	100

A munkaerőpiaci helyzet egyéb jellemzőit (9. táblázat) tekintve ugyanakkor nagyobb eltéréseket tapasztalunk a három munkaerőpiaci csoport között:

- ugyan van sok olyan dimenzió, amiben a szekunder szegmens nagymértékben eltér a másik kettőtől, amelyek között viszont nincs (jelentős) eltérés (nagyobb esély külön-jövedelem szerzésére, kisebb esély az írott munkaszerződésre), de ha van, ott nagyobb az esély a határozott idejű foglalkoztatásra, valamint nagyobb az esély arra, hogy származás szerint szegregált munkahe-lyen dolgozik és ebből kifolyólag (tehát származása vagy neme miatt) diszkriminációt szenved el;
- de vannak olyan dimenziók is, amelyekben más elrendezés írja le a három munkaerőpiaci csoport egymáshoz való viszonyát: a szekunder szegmens és a prekariátus például inkább végez közmunkát, s rájuk inkább jellemző a kor szerinti diszkrimináltság, illetve a munkával való elégedettség kisebb aránya is.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

9. táblázat: A három munkaerőpiaci csoport egyéb munkahelyi jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus	Primer alsó szegmens	Összesen
<i>N</i>	64	251	302	617
Végzett-e közmunkát ($\chi^2 = 0, p = 0,08$)	6	5	1	3
Van különjövödelme ($\chi^2 = 7, p = 0,03$)	14	7	5	7
Van írott szerződése ($\chi^2 = 38, p = 0,000$)	73	90	94	91
Ha van, határozott idejű-e ($\chi^2 = 28, p = 0,000$)	28 (<i>N</i> = 47)	11 (<i>N</i> = 227)	8 (<i>N</i> = 285)	11 (<i>N</i> = 559)
Cigányok/romák között dolgozik (min. 50%) ($\chi^2 = 42, p = 0,000$)	18	5	2	5
Diszkrimináció kora miatt ($\chi^2 = 13, p = 0,04$)	19	16	8	12
Diszkrimináció neme miatt ($\chi^2 = 12, p = 0,04$)	11	3	2	4
Diszkrimináció származása miatt ($\chi^2 = 34, p = 0,000$)	15	3	2	4
Elégedett a munkájával ($\chi^2 = 26, p = 0,000$)	56	57	77	66

Az ISSP-kutatás adatainak elemzése során lényegében megismételtük az integrációs kutatás adatbázisán végzett elemzés lépéseit.¹⁹

A területi, lakóközveteti és lakásjellemzők alapján (*Függelék*, F2. táblázat) azt látjuk, hogy a betanított/segédmunkások rosszabb környéken laknak, mint a szakmunkások, továbbá mindkét instabil típus esetében a legrosszabb és – kisebb mértékben – a legjobb helyen lakók aránya magasabb, mint a stabil típusokban.

A szakmunkások esetében nincs, vagy alig van eltérés a lakásmód terén, ezzel szemben a betanított/segédmunkások között a stabil típushoz képest az instabilitás hagyományos lakóépülettel és valamivel kisebb lakással jár együtt.

A négy típus iskolai végzettségének és továbbképzésének hasonlóságait és eltéréseit vizsgálva (*10. táblázat*) azt látjuk, hogy mindkét munkaerőpiaci típus esetében igaz, hogy az instabilitáshoz alacsonyabb iskolai végzettség, valamint a betanított/segédmunkások esetében a továbbképzés kisebb esélye társul (első és második

¹⁹ Az ISSP-kutatás táblázataiban a mostani elemzés szempontjából releváns négy munkaerőpiaci csoport (a táblázatok első négy oszlopa) mellett közöljük a munkaerőpiac primer felső szegmenseibe (nagyon feltételes, hiszen a nem-fizikai instabil típus tartalmazhatja a prekariátus magas emberi tőkével rendelkező, „poszt-modern” típusát is) sorolható munkaerőpiaci csoportok adatait is, hogy az Olvasó, ha kedve tartja, tovább elemezhesse adatainkat.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

blokk). A betanított/segéd munkások esetében ez azt jelenti, hogy szakmunkásképző és gimnázium helyett az általános iskolai és a szakközépiskolai végzettség az elterjedtebb, a szakmunkások esetében pedig azt, hogy a szakközépiskolai végzettség aránya magasabb, a gimnáziumé és a felsőfokú végzettségé pedig alacsonyabb.

10. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok emberi tőke jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segédmunkások instabil	Betanított/segédmunkások stabil	Szakmunkások instabil	Szakmunkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
<i>N</i>	76	74	52	132	49	79	97	44	603
	Iskola ($\chi^2 = 660, p = 0,0000$)								
Általános	50	38	0	0	0	0	0	0	11
Szakmunkásképző	32	38	57	58	12	0	0	40	30
Szakközép	15	11	28	14	19	28	1	23	16
Gimnázium	2	10	15	17	23	48	2	12	16
Felsőfokú	3	3	0	11	46	24	97	25	27
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Részt vett továbbképzésben ($\chi^2 = 68, p = 0,0000$)								
Igen	13	18	6	8	28	21	49	19	21
Nem	87	82	94	92	72	79	51	81	79
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Korábbi tapasztalatait tudja-e használni ($\chi^2 = 130, p = 0,0000$)								
Egyáltalán nem	28	33	15	4	15	8	0	6	11
Valamelyest	35	41	33	25	34	27	26	3	28
Meglehetősen	30	19	8	26	24	34	25	27	25
Teljesen	7	7	44	45	27	31	49	64	36
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

Az is egybecseng a szegmentált elmélet megállapításaival, hogy a betanított/segédmunkások a szakmunkásokhoz képest kevésbé birtokolnak a munkahelyváltás során átmenthető tapasztalatot (harmadik blokk). Eltér a két típus ugyanakkor abban, hogy míg a szakmunkások körében a stabilitás a korábbi tapasztalatok hasznosíthatóságával jár inkább együtt, a betanított/segédmunkások körében ez inkább az instabilokra jellemző.

Az életszínvonal objektív elemei esetében (*Függelék*, F3. táblázat első blokk) az instabilitás a szakmunkások körében nem jár együtt semmilyen negatív irányú eltéréssel a stabil szakmunkásokhoz képest. Ugyanakkor a betanított/segédmunkások között a közdíjtarozás, az internethasználat, illetve az autótulajdon esélye sokkal alacsonyabb az instabil, mint a stabil altípus esetében.

Az életszínvonal szubjektív elemei esetében (F3. táblázat második blokk) azt találjuk, hogy megélhetésük módját és anyagi helyzetüket sokkal rosszabbnak érzékelik a betanított/segédmunkások a szakmunkásokhoz, s mindkét esetben (de az előbbiben sokkal markánsabban) az instabilak a stabilakhoz képest. Az anyagi helyzet várható alakulása esetében a kép valamivel eltér ettől a trendtől. A betanított/segédmunkások között magasabb a jövőjüket pesszimistán látók aránya. Míg azonban az instabilitás mindkét munkaerőpiaci típus esetében a szebb jövőben bízók magasabb arányával jár együtt, addig az anyagi romlástól való félelem az instabilok körében a stabilokénál magasabb. Ez utóbbi csak a betanított/segédmunkások esetében igaz, a szakmunkások között az összefüggés ennek éppen az ellentéte.

A politikai viselkedés és értékrend (*Függelék*, F4. táblázat első és második blokk) azt mutatja, hogy a betanított/segédmunkások kevesebben vettek részt a 2014-es választásokon, illetve összességében kevesebben vennének részt biztosan akkor, ha arra most vasárnap kerülné sor, mint a szakmunkások. Az instabilitás mindkét munkaerőpiaci csoport esetében csökkenti a biztos választási részvételt, ami a szakmunkások esetében akkora különbséget jelent, hogy az instabil szakmunkásokon belüli biztos szavazók aránya szinte megegyezik a stabil betanított/segédmunkásokon belüli aránnyal. A választáson való részvétel bizonytalansága (azaz a „nem tudja” válaszok aránya) mindkét esetben együtt jár az instabilitással, és elmondható, hogy mind a betanított/segédmunkások, mind a szakmunkások esetében a stabilak körében szinte alig található ilyen személy. Míg a betanított/segédmunkások esetében az instabilak körében magas a baloldali, a stabilak esetében pedig a jobboldali ellenzéki érzelműek aránya, addig a szakmunkások között a stabilaknak kialakult véleménye és jobboldali érzelve van (F4. táblázat harmadik blokk). A kormánypárti szavazókat vizsgálva a szakmunkásokon belül különbséget tapasztalhatunk a stabilak és az instabilak között, ami a betanított/segédmunkások körében nem tapasztalható, miszerint a stabilak valamivel nagyobb arányban Fidesz-KDNP szavazók, mint az instabilak. Az osztályöntudat esetében egyfelől azt látjuk (F4. táblázat negyedik blokk), hogy a kérdezettek „tudják a helyüket”, vagyis a betanított/segédmunkások a szak-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

munkásoknál nagyobb arányban sorolják magukat a társadalmi osztályok aljára, s mindkét típus esetében az instabilak alacsonyabbra sorolják magukat, mint a stabilak, megvalósítva ezzel a társadalmi öntudat erősen csökkenő elméleti tendenciáját.

Átterve a munkahely és a munkavégzés jellemzőinek elemzésére, a négy munkaerőpiaci csoport ágazat szerinti eltéréseit vizsgálva (11. táblázat) azt látjuk, hogy az instabil betanított/segédmunkások körében magas a közigazgatásban és az egyéb területeken dolgozók aránya, ami feltehetőleg a közmunka hatása. Egyébként mindkét munkaerőpiaci csoportban az iparban való foglalkoztatás inkább a stabilitással jár együtt, ezzel szemben a betanított/segédmunkások körében a kereskedelem/szállítás a stabilitáshoz, míg a szakmunkások esetében az instabilitáshoz kapcsolódik inkább, a szolgáltatásban dolgozók esetében pedig éppen az ellenkező tendencia igaz.

11. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok ágazat szerinti megoszlása (%)
($\chi^2 = 497, p = 0,0000$)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segédmunkások instabil	Betanított/segédmunkások stabil	Szakmunkások instabil	Szakmunkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
<i>N</i>	76	74	52	132	49	79	97	44	603
Ipar	10	24	17	22	3	9	8	1	13
Építőipar	5	6	9	9	6	1	4	10	6
Kereskedelem	4	12	26	21	14	11	3	14	13
Szállítás	5	8	14	9	10	7	1	6	8
Közigazgatás	20	9	2	1	5	5	12	0	7
Oktatás, egészségügy	7	11	3	5	10	18	49	0	14
Szolgáltatás	13	10	16	20	10	18	6	26	15
Egyéb	36	20	23	13	42	31	17	43	24
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

A jövedelem a szakmunkások körében sokkal magasabb, mint a betanított/segédmunkások esetében (12. táblázat), s mindkét munkaerőpiaci csoportban magasabb a stabilak, mint az instabilak körében, valamint – ahogy az a táblázat második blokkjából kitűnik –, a fenti összefüggéssel a kérdezettek teljes mértékben tisztában is vannak.

12. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok jövedelem szerinti megoszlása (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segédmunkások instabil	Betanított/segédmunkások stabil	Szakmunkások instabil	Szakmunkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
N	76	74	52	132	49	79	97	44	603
Jövedelemötödök ($\chi^2 = 246, p = 0,0000$)									
75 000 alatt	72	29	24	5	12	7	2	3	20
75 000–110 000	19	27	28	23	40	16	4	26	22
110 000–130 000	5	29	22	33	9	30	19	13	22
130 000–175 000	0	7	20	21	23	33	15	22	17
175 000–	4	8	6	18	16	14	60	36	19
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Magas keresete van ($\chi^2 = 125, p = 0,0000$)									
Nagyon igaz	4	0	4	3	2	1	11	4	4
Igaz	2	10	0	11	13	8	20	16	11
Is-is	4	15	26	37	36	31	38	37	30
Nem igaz	45	56	51	43	32	52	27	39	42
Egyáltalán nem igaz	46	19	19	6	17	8	4	6	13
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Megfelel a szegmentált elmélet predikciójának, hogy noha mind a négy munkaerőpiaci csoportban jellemző a fizikai munka végzése, ám míg a betanított/segédmunkások körében

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

munkások esetében a nehéz fizikai munka különösen jellemző az instabil (szekunder szegmensbeli) munkaerőre, addig a szakmunkások között az instabil munkaerőpiaci csoportban a stabilakhoz képest többen vannak, akik mindig, de azok is, akik szinte soha nem végeznek nehéz fizikai munkát (13. táblázat).

13. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok megoszlása a munka fizikai nehézsége szerint (%) ($\chi^2 = 238, p = 0,0000$)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segédmunkások instabil	Betanított/segédmunkások stabil	Szaktanácsadók instabil	Szaktanácsadók stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomás stabil	Vállalkozók stabil	
Mindig	26	14	25	16	1	1	1	26	12
Gyakran	41	31	16	28	2	8	6	27	20
Néha	23	23	20	37	31	10	4	20	22
Szinte soha	3	16	28	9	20	26	30	11	18
Soha	7	16	11	10	46	55	59	16	28
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

A munkarend az alapvető hasonlóság mellett sok tekintetben el is tér a munkaerőcsoportok között (Függelék, F5. táblázat):

- az otthoni munka – egy kis csoport kivételével – kevésbé jellemző a stabil betanított/segédmunkásokra, mint az instabilakra, s a szakmunkásokra ennek inkább az ellentéte jellemző (első blokk);
- a hétfégi munka a stabil betanított/segédmunkások körében gyakoribb az instabilakénál, s ennek ismét az ellentéte jellemzi a szakmunkásokat, ahol az instabilak közül többen dolgoznak a hétfégén (második blokk);
- a munkarend a betanított/segédmunkások mindkét altípusa esetében kötött, a szakmunkások körében azonban az instabilitás némi korlátozott kötetlenséggel jár együtt (harmadik blokk);
- az egyműszakos munkarend az instabil betanított/segédmunkásokra, de a stabil szakmunkásokra jellemző inkább (negyedik blokk), feltehető, hogy

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

ez ismét a közmunka és a gyári munka szegmensspecifikus hatásával függ össze;

- a munka menetét a stabil betanított/segédmunkások az instabilaknál jobban tudják befolyásolni, a szakmunkások két altípusa között e téren nincs eltérés (ötödik blokk);
- míg a munkaidő rugalmassága a betanított/segédmunkások körében két szélsőséges helyzetet foglal magában – vagy könnyen, vagy csak nagyon nehezen lehet csúsztatni a munkaidőt, addig a szakmunkások körében többféle helyzet van jelen, de nincs az előzőhöz hasonló bifurkáció (hatodik blokk).

A munkahely és a munkavégzés jellemzőit vizsgálva (*Függelék, F6. táblázat*), azt látjuk, amit a szegmentációs elmélet alapján várunk:

- a betanított/segédmunkások körében kevesebben vannak, akik biztosnak érzik munkahelyüket, s mindkét típusban az instabilitás nagyobb (a szekunder szegmensben kiugró mértékű) bizonytalanságérzettel jár együtt, s ugyanez a mintázata a további karrier esélyének (s hiányának) is (első és második blokk);
- a következő öt blokk a munkavégzés sajátosságait jellemzi. Az alaptendencia hasonló az előzőkben látottakhoz: a szakmunkás foglalkoztatottak pozitívabban jellemzik munkájuk minden aspektusát, mint a betanított/segédmunkások, illetve a stabilitás és a munkavégzéssel való elégedettség összefügg egymással. Ettől némileg eltér a munka önállósága esetében, ahol az instabil betanított/segédmunkások körében viszonylag többen érzik munkájukat önállóknak, mint a stabilak, ami feltehetően a közmunka elterjedtségének a hatása. Továbbá a szakmunkások körében a munkájukat társasnak érzékelők aránya nem függ össze a stabilitás mértékével.

A munkaerőpiaci keresés jellemzőit vizsgálva (*Függelék, F7. táblázat*) is azt találjuk, amit a szegmentációs elmélet alapján várunk: a szakmunkásokhoz képest a betanított/segédmunkások körében többen vannak, akik munkát keresnek, s mindkét típusban a keresés intenzitása nagyobb (a szekunder szegmensbe kiugró mértékben) az instabilak körében (első blokk). Lényegében ugyanez érvényes két munkakeresési megoldás választására is, amit egy esetleges munkanélküliség esetén bevállalnának a foglalkoztatottak (második és negyedik blokk): a betanított/segédmunkások hajlamosabbak a határozott munkaidejű és a jelenlegitől eltérő munkát ilyen helyzetben elfogadni, mint a szakmunkások, s mindkét esetben erre az instabilok a stabiloknál inkább hajlanak. A külföldi munkavállalás esetében nem egyértelmű a kép (harmadik blokk): egy összefüggés látszik csak határozottabban kirajzolódni – a szakmunkások esetében erre az instabilak hajlanak inkább.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

A betanított/segéd munkások a szakmunkásoknál elégedetlenebbek munkájukkal, s közöttük az instabilak kiugró mértékben azok (14. táblázat).

14. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok munkájukkal való elégedettség szerinti megoszlása (%) ($\chi^2 = 202, p = 0,0000$)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szakmunkások instabil	Szakmunkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
Teljesen	5	10	15	11	18	15	35	40	18
Nagyon	2	16	4	24	15	35	28	14	20
Meglehetősen	19	37	52	43	35	39	30	26	37
Is-is	33	33	20	19	26	9	7	20	19
Elégedetlen	41	4	9	3	6	2	0	0	6
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Mint a 15. táblázat mutatja a betanított/segéd munkások a szakmunkásoknál a munkahelyükhöz is kevésbé kötődnek, de mindkét típusra jellemző, hogy a stabilitás nagyobb kötődést is jelent.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

15. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok munkahelyük iránti elkötelezettség szerinti megoszlása (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szaktanácsadók instabil	Szaktanácsadók stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
	Kész hajtani a cég kedvéért ($\chi^2 = 121, p = 0,0000$)								
Teljesen egyetért	4	6	10	8	20	6	16	48	13
Egyetért	27	37	32	50	45	64	56	23	44
Ingadozik	33	29	31	30	21	21	21	17	26
Nem ért egyet	15	19	9	8	10	6	4	1	9
Egyáltalán nem	21	9	18	4	4	3	3	11	8
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Áldozatra hajlandó, hogy a mostani munkahelyén dolgozzon ($\chi^2 = 91, p = 0,0000$)								
Teljesen egyetért	2	0	5	7	3	3	5	22	6
Egyetért	2	5	6	14	18	14	16	26	13
Ingadozik	12	23	22	34	29	27	34	27	27
Nem ért egyet	21	33	23	24	24	30	21	13	24
Egyáltalán nem	63	39	44	21	26	26	24	12	30
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Végül a munkaerőpiaci csoportok munkahelyi viszonyainak néhány jellemzőjét összehasonlítva (Függelék, F8. táblázat), azt látjuk, hogy

- a munkahelyi diszkrimináció érzete valamivel magasabb a betanított/segéd-munkások körében, mint szaktanácsadók között, és sokkal magasabb mindkét csoportban az instabilok, mint a stabilok esetében (első blokk);
- a munka és a család egyik munkaerőpiaci csoportban sem akadályozza erősen a másik működését, s csak a szaktanácsadók körében van a stabilitás és a feszültség hiánya között – mindkét irányban – szorosabb kapcsolat (második és harmadik blokk);

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

- mind a vezetők és a dolgozók közötti, mind a dolgozók egymás közötti viszonyai jobbak a szakmunkások, mint a betanított/segédmunkások körében, de míg az utóbbiak esetében az instabilitás a vezetői-dolgozói viszony romlásával jár együtt, addig ez a szakmunkások körében nem figyelhető meg, továbbá a dolgozók egymás közötti viszonya a szakmunkások esetében jobb a stabilak között (negyedik és ötödik blokk).

Összefoglalás

A prekariátus mérhetőségének és szociológiai vizsgálatának lehetősége azért izgalmas feladat, mert nemcsak operacionalizálhatóságáról, de már definiálásáról, sőt az osztályként való létezéséről is komoly viták folynak a nemzetközi társadalomtudományi diskurzusban. A viták új keletűnek számítanak, hiszen a kétezres évek során kaptak csak lángra, s Guy Standing a *The Precariat* című könyvének 2011-es megjelenésével jutottak újabb lendülethez (magyarul: Standing 2012).

Jelen tanulmányban (önsorsrontó módon) a definiálási nehézségeket annak megkettőzésével próbáltuk orvosolni, amennyiben két különböző adatbázis eltérő operacionalizálási lehetőségeinek megragadásával kísérleteztünk. A kísérlet lényege az volt, hogy a prekariátus társadalmi és munkaerőpiaci sajátosságait mindkét alkalommal a munkaerőpiacon hozzá legközelebb álló csoportokhoz viszonyítottuk, vagyis a prekariátust nem önmagában, s nem is a társadalom egészéhez képest próbáltuk megragadni, hanem a prekariátus relatív helyzet meghatározásával próbálkoztunk.

Tudván tudtuk azt is, hogy pontosan nem definiálhatjuk a prekariátust, hiszen annak immanens lényege a meghatározhatatlansága, változékonysága, összetettsége és társadalom-/munkaerőpiac-specifikus volta. Például az ISSP-adatbázison alapuló definiálás esetében ez a probléma úgy jelentkezik, hogy a két „szélső” (tehát látszólag jobban definiálható) munkaerőpiaci típusban is rejtőzhet némi prekariátus elem, például az instabil betanított/segédmunkás helyzetben lévők között is lehet feltörekvő, de még bizonytalan munkaerőpiaci helyzetű prekariátus, illetve a stabil szakmunkás (nálunk a primer alsó szegmens) is foglalhat magában zsákutcában ragadt munkaerőt, továbbá az instabil nem-fizikai dolgozókról is feltételezhetjük, hogy a prekariátus posztmodern csoportját foglalja magában.

Tanulmányunk elején arra vállalkoztunk, hogy rendelkezésünkre álló két adathalmaz segítségével megbecsüljük a prekariátus mint munkaerőpiaci csoport nagyságát, illetve megadjuk társadalomrajzának egy lehetséges keretét.

A két kutatás eredményeinek összehasonlítása azt sejteti, hogy e tekintetben további kutatásokra lenne szükség, amennyiben az integrációs kutatás adatait vizsgálva a foglalkoztatottak kb. 12 százaléka, ezzel szemben az ISSP-adatfelvétel szerint kb. kétszer annyian (a foglalkoztatottak 20%-a) tekinthető a prekariátus részének.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

Az eltérés nem véletlen, hiszen míg az integrációs munka során öt, addig az ISSP esetében csak két változót használtunk az operacionalizáláshoz.

A prekariátus társadalomrajzáról – a fent említett korlátokat szem előtt tartva – a következőket állapíthatjuk meg:

Az emberi és kapcsolati tőke esetében szinte minden dimenziójában a prekariátus és a primer alsó között nincs jelentős különbség, míg a szekunder szegmens ettől a szinttől drasztikusan leszakad. Az ISSP vizsgálat eredményei némi különbséget mutattak, hiszen a korábbi munkatapasztalatok hasznosíthatósága tekintetében kifejezetten a prekariátus van rossz helyzetben.

Értékrendjüket tekintve a prekariátus a primer alsó szegmensben lévőkre hasonlít, bár nagyon magas arányban látják negatívan az életüket. Ezzel a pesszimizmus-sal valamelyest összecseng az instabilitás szavazási hajlandóságra gyakorolt hatása, ami különösen a szakmunkások körében definiált prekariátus esetében erős.

A munkaerőpiacon a prekariátus a kereskedelem és a szállítási ágazatokban van magas arányban jelen.

A közmunka hatása több tekintetben is számottevő: a munkahelyi pozíció a prekariátus (a stabil betanított/segédmunkások és az instabil szakmunkások esetében) tekintetében még inkább bizonytalanná és kiszámíthatatlanná válik, ami nagyon alacsony jövedelemmel jár együtt.

A munka menetét a stabil csoportok jobban tudják befolyásolni, ami még a rugalmas munkaidő esetében is igaz: vagy csak nagyon kevésbé, vagy teljes mértékben tud változtatni rajta a munkavállaló.

Összességében látható, hogy a prekariátus az alapvető javak birtoklása, illetve az életszínvonal, a lakókönyezet esetében inkább a szekunder szegmensre hasonlít, addig az értékrendi, illetve az elégedettséggel kapcsolatos kérdésekben vagy a primer alsó szegmensre hajaz, vagy „beáll” a társadalmi lejtő közepére.

Irodalom

- Bukodi (2004): A munkaerő-piaci kirekesztődés folyamata. In: Monostori J. (szerk.): A szegénység és a társadalmi kirekesztődés folyamata. Tanulmányok. KSH, Budapest
- Gábor R. I. (1998): A poszt szocialista átalakulás munkaerőpiaci hatásairól Magyarországon. In: Jubileumi tudományos ülészak. BKE, Budapest, 1 kötet.: 93–100.
- Galasi P. (szerk.) (1982): A munkaerőpiac szerkezete és működése Magyarországon. KJK, Budapest
- Galasi P. – Sik E. (1977): Adalékok a munkapiac elemzéséhez. Közgazdasági Szemle, 6: 661–670.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – *Integráció – Dezintegráció*

- Galasi P. – Sik E. (1979): A szegmentált munkaerőpiac elmélete. *Közgazdasági Szemle*, 12: 1487–1500.
- Hajdu G. – Sik E. (megj. alatt): A munkával kapcsolatos értékek a világban (1990–2014) és Magyarországon 2015-ben. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2016*. Társaság, Budapest
- Kelemen Zs. – Rakovics M. (2013): Prekaritás és habitus. Kérdések a prekariátusról, mint új osztályról és kategóriáról, Pierre Bourdieu társadalomelméletének tükrében. In: Hajdu et al. (szerk.): *Kötetlen. Az ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium tanulmánykötete*. ELTE ARTSZ, Budapest: 13–22. http://angelusz.elte.hu/sites/default/files/Kotetlen_2013.pdf
- Kertesi G. (1995): Cigány foglalkoztatás és munkanélküliség a rendszerváltás előtt és után. *Esély*, 6 (4): 19–63.
- Kertesi G. – Sziráczy Gy. (1983): Munkásmagatartások a munkaerőpiacon. *Valóság*, 4: 20–36.
- Kertesi G. – Köllő J. (1998): Regionális munkanélküliség és bérek az átmenet éveiben. A bérszerkezet alakulása Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 45 (7–8): 621–652.
- Köllő J. (1982): A külső és belső munkaerőpiac kapcsolata egy pamutszövőben. In: Galasi P. (szerk.): *A munkaerőpiac szerkezete és működése Magyarországon*. KJK, Budapest: 277–318.
- Köllő J. (2001): A munkanélküli járadék hatása az egyéni elhelyezkedési esélyekre. In: Fazekas Károly (szerk.) *Munkaerőpiaci Tükör 2001*. MTA KRTI-KTI, Budapest, 139–150. http://www.mtakti.hu/file/download/mt_2001_hun/egyben.pdf
- Nagy A. – Sziráczy Gy. (1982): Munkaerőpiaci szegmentáció Magyarországon a hetvenes évek közepén. In: Galasi P. (szerk.): *A munkaerőpiac szerkezete és működése Magyarországon*. KJK, 39–59.
- Sik, E. (1994): From the Multicoloured to the Black-and-White Economy: the Hungarian Second Economy and the Transformation. *Journal of Urban and Regional Research*, 18 (4): 46–70.
- Sik E. (1999): *Megközelítések a munka szociológiájához*. MKKE, Budapest
- Simonyi Á. (1996): A munka, változó értékek, régi és új formák. In: *Rejtőzködő jelen*. Hirschler Rezső Egyesület, Budapest: 294–315.
- Standing, G. (2012): Prekariátus: lakosokból állampolgárok? *Fordulat*, 19 (3): 22–50. http://epa.oszk.hu/02100/02121/00017/pdf/EPA02121_fordulat_19_028-051.pdf
- Stark, David (1988): Osztályozás és szelektív béralku a belső munkaerőpiacokon. *Gazdaság*, 4: 80–97.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

Szépe A. (2012): Prekariátus. Fordulat 19 (3): 11–20. http://epa.oszk.hu/02100/02121/00017/pdf/EPA02121_fordulat_19.pdf

Tordai B. (é. n.): A prekariátus fogalmáról. https://www.academia.edu/8358321/Tordai_Bence_A_prekariatus_fogalmarol

Függelék

F1. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok szociodemográfiai jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus			Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szakmunkások instabil	Szakmunkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil		
N	76	74	52	132	49	79	97	44	603	
	Nem ($\chi^2 = 29, p = 0,0001$)									
Férfi	48	56	60	65	39	38	42	68	52	
	Roma ($\chi^2 = 86, p = 0,0000$)									
Igen	34	9	11	3	10	1	0	10	9	
	Korcsoport ($\chi^2 = 84, p = 0,0001$)									
18–29 éves	37	23	34	11	23	15	11	3	19	
30–39 éves	27	28	25	30	41	25	40	36	32	
40–49 éves	24	24	18	26	21	28	17	31	23	
50–59 éves	9	20	19	30	12	26	24	17	21	
60+ éves	3	5	4	3	3	6	8	13	5	
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
	Régió ($\chi^2 = 103, p = 0,0000$)									
Közép-Magyarország	15	21	22	38	35	42	43	44	32	
Közép-Dunántúl	4	15	23	11	10	11	8	8	11	
Nyugat-Dunántúl	7	11	7	3	5	13	17	17	10	

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betánított/segéd-munkások instabil	Betánított/segéd-munkások stabil	Szaktunókások instabil	Szaktunókások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
Észak-Magyarország	9	16	12	9	10	13	6	3	10
Észak-Alföld	35	10	12	12	13	6	5	10	13
Dél-Alföld	17	18	16	18	15	7	13	11	15
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Településtípus ($\chi^2 = 64, p = 0,0000$)									
Budapest	3	8	16	22	31	34	30	23	21
Megyeszékhely	17	19	6	20	21	26	21	10	18
Város	42	42	49	28	28	26	33	45	36
Falu	38	31	29	30	20	14	16	22	25
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

F2. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok lakás- és lakókörnyezeti jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szaktunókások instabil	Szaktunókások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
<i>N</i>	76	74	52	132	49	79	97	44	603
Lakóhely jellege ($\chi^2 = 90, p = 0,0000$)									
Olcsó környék	23	14	14	4	7	0	1	2	8
Közepes	70	84	69	86	93	88	78	85	82
Drága	7	2	17	10	0	12	21	13	10
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Épület jellege ($\chi^2 = 158, p = 0,0000$)									
Lakótelep	15	31	16	19	32	28	26	6	22
Zöldövezeti többlakásos	2	0	3	3	5	6	13	2	5
Városi többlakásos	0	4	9	11	5	13	14	0	8
Egyszintes ikerház	51	52	58	57	51	48	33	64	51
Többszintes ikerház	6	3	7	6	5	5	11	22	7
Hagyományos	26	10	7	4	2	0	3	6	7
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Szobaszám ($\chi^2 = 99, p = 0,0000$)									
1	8	9	4	3	3	1	4	3	4
2	59	50	44	47	47	49	29	26	44
3	29	38	41	39	34	38	50	30	38
4 vagy több	4	3	11	11	16	12	17	41	14
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

F3. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok életszínvonalának és életminőségének jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szakt munkások instabil	Szakt munkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
<i>N</i>	76	74	52	132	49	79	97	44	603
	Objektív elemek								
	Van-e közdíj tartozásuk ($\chi^2 = 112, p = 0,0000$)								
Igen	50	14	19	8	17	7	3	3	14
	Van önkéntes nyugdíjbiztosítása ($\chi^2 = 66, p = 0,0000$)								
Van	0	1	9	11	20	15	20	11	18
	Van életbiztosítása ($\chi^2 = 93, p = 0,0000$)								
Van	14	10	18	19	44	31	50	55	28
	Szokott internetezni ($\chi^2 = 101, p = 0,0000$)								
Igen	55	71	85	85	96	99	99	95	85
	Van gépkocsi ($\chi^2 = 157, p = 0,0000$)								
Igen	18	35	69	65	63	76	75	86	60
	Van ingatlan ($\chi^2 = 70, p = 0,0000$)								
Igen	0	2	9	6	18	6	16	29	9
	Szubjektív elemek								
	Megélhetés módjának megítélése ($\chi^2 = 196, p = 0,0000$)								
Hónapról hónapra	51	11	18	6	5	7	2	2	13
Éppen csak	39	62	35	41	60	29	21	46	40
Beosztással jól	10	27	47	53	35	64	77	52	47
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens			Összesen	
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szakt munkások instabil	Szakt munkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil		Vállalkozók stabil
<i>N</i>	76	74	52	132	49	79	97	44	603
Anyagi helyzet megítélése ($\chi^2 = 169, p = 0,0000$)									
Nagyon rossz	13	4	2	1	1	1	3	0	3
Rossz	48	35	22	17	19	12	5	14	21
Is-is	35	50	61	57	61	59	37	52	52
Jó	4	11	15	26	19	28	55	34	24
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Várható anyagi helyzet megítélése ($\chi^2 = 71, p = 0,0003$)									
Roszbabb lesz	19	10	3	7	12	6	7	13	9
Ugyanilyen	56	68	54	63	54	66	63	46	61
Jobb lesz	17	13	31	24	15	19	21	36	21
Nem tudja	8	9	12	6	19	9	9	5	9
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

F4. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok politikai viselkedésének és értékrendjének jellemzői (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szakt munkások instabil	Szakt munkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
N	76	74	52	132	49	79	97	44	603
	Részt vett-e a 2014-es szavazáson ($\chi^2 = 58, p = 0,0002$)								
Igen	50	14	19	8	17	7	3	3	14
	Elmenne-e szavazni ($\chi^2 = 125, p = 0,0000$)								
Biztosan elmenne	18	28	25	50	21	56	51	54	40
Valószínűleg	41	34	36	31	45	31	32	30	34
Valószínűleg nem	13	9	6	4	13	6	3	4	7
Biztosan nem	22	28	15	13	21	6	7	11	15
Nem tudja	6	1	18	2	0	1	7	1	4
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Melyik pártra szavazna ($\chi^2 = 101, p = 0,001$)								
Fidesz	20	23	24	36	22	38	35	33	30
MSZP	15	3	1	8	5	7	2	10	6
Jobbik	11	17	15	19	9	12	15	13	15
Egyéb	2	5	7	7	7	7	11	8	7
Nem tudja	52	52	53	30	57	36	37	36	42
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Alsó három osztályba sorolja magát ($\chi^2 = 238, p = 0,0000$)								
Igen	59	30	24	14	9	5	4	3	18

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

F5. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok munkarend szerinti megoszlása (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szakt munkások instabil	Szakt munkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
<i>N</i>	76	74	52	132	49	79	97	44	603
	Otthon dolgozik ($\chi^2 = 107, p = 0,0000$)								
Mindig	0	6	4	3	7	3	6	11	5
Gyakran	5	3	6	2	6	10	6	23	6
Néha	9	3	4	11	30	14	21	39	15
Szinte soha	16	7	5	10	14	9	17	5	11
Soha	70	81	81	74	43	64	50	22	63
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Hétvégén dolgozik ($\chi^2 = 61, p = 0,0003$)								
Mindig	0	5	8	5	7	1	3	12	5
Gyakran	25	32	35	23	13	19	12	45	23
Néha	32	18	26	34	38	25	35	27	30
Szinte soha	11	13	7	12	5	16	13	10	12
Soha	32	32	24	26	37	39	37	6	30
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Munkarend önállósága ($\chi^2 = 204, p = 0,0000$)								
Munkarend meg-változtathatatlan	88	90	82	86	59	72	69	6	73
Némi szabadsága van	8	8	18	11	23	20	23	29	17
Teljesen rugalmas	4	2	0	3	18	8	8	65	10
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szakt munkások instabil	Szakt munkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
<i>N</i>	76	74	52	132	49	79	97	44	603
	Műszakrend ($\chi^2 = 39, p = 0,0003$)								
Egy műszakos	72	48	47	55	81	79	74	60	64
Változó műszakos	20	40	42	33	16	17	20	37	28
Főnök határoz	8	12	11	12	3	4	6	3	8
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Munka menetének szabadsága ($\chi^2 = 222, p = 0,0000$)								
Ő dönt	0	4	1	5	32	14	18	76	16
Beleszól	21	30	42	39	44	41	61	24	40
Nincs beleszólása	79	66	57	56	24	45	21	0	44
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Munkaidő rugalmassága ($\chi^2 = 133, p = 0,0000$)								
Elmehet ha akar	5	15	8	17	31	23	31	77	24
Nem könnyen	47	38	44	26	45	48	35	17	37
Nehezen tudna	19	12	18	32	18	19	21	3	20
Nagyon nehezen tudna elmenni	29	35	30	25	6	10	13	3	19
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

F6. táblázat: A munkahely és a munkavégzés jellemzői a munkaerőpiaci csoportokban (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szaktanácsadók instabil	Szaktanácsadók stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
<i>N</i>	76	74	52	132	49	79	97	44	603
Biztos állása van ($\chi^2 = 157, p = 0,0000$)									
Nagyon igaz	1	12	15	13	21	17	35	29	18
Igaz	13	40	36	51	21	48	38	32	39
Is-is	33	37	41	32	44	30	24	33	33
(Egyáltalán) nem igaz	53	11	8	4	14	5	3	6	10
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Karrierre van mód ($\chi^2 = 132, p = 0,0000$)									
Nagyon igaz	3	1	0	4	5	2	10	1	4
Igaz	4	3	10	16	25	18	32	15	16
Is-is	4	19	16	21	16	31	33	31	23
Nem igaz	39	49	58	49	39	41	20	34	40
Egyáltalán nem igaz	50	28	16	10	15	8	5	19	17
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Munkája érdekes ($\chi^2 = 188, p = 0,0000$)									
Nagyon igaz	0	4	8	8	34	11	37	37	17
Igaz	14	31	24	45	25	47	43	31	35
Is-is	31	30	47	33	24	30	17	23	29
Nem igaz	28	21	19	13	16	11	1	9	14
Egyáltalán nem igaz	27	14	2	1	1	1	2	0	5
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

	Munkája önálló ($\chi^2 = 148, p = 0,0000$)								
Nagyon igaz	10	4	4	11	33	15	17	66	17
Igaz	30	41	42	55	40	53	52	21	46
Is-is	24	37	40	20	19	22	23	9	24
Nem igaz	26	14	7	10	6	9	8	4	10
Egyáltalán nem igaz	10	4	7	4	2	1	0	0	3
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Munkájával segíteni tud ($\chi^2 = 112, p = 0,0000$)								
Nagyon igaz	3	8	8	17	29	19	40	32	20
Igaz	34	40	57	51	47	48	42	42	46
Is-is	33	24	18	27	19	29	12	22	23
Nem igaz	12	20	10	4	5	3	4	4	7
Egyáltalán nem igaz	18	8	7	1	0	1	2	0	4
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Munka hasznos ($\chi^2 = 92, p = 0,0000$)								
Nagyon igaz	1	11	13	20	23	21	44	23	21
Igaz	43	47	54	58	53	53	44	41	51
Is-is	51	32	24	19	9	19	8	27	22
Nem igaz	2	8	9	3	12	5	4	6	5
Egyáltalán nem igaz	3	2	0	0	3	2	0	3	1
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Munka társas ($\chi^2 = 98, p = 0,0000$)								
Nagyon igaz	13	23	19	19	33	32	50	53	30
Igaz	31	42	58	64	47	44	34	36	45
Is-is	42	25	13	13	14	14	12	5	17
Nem igaz	11	9	10	4	5	10	3	4	7
Egyáltalán nem igaz	3	1	0	0	1	0	1	2	1
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

F7. táblázat: A munkaerőpiaci keresés jellemzői a munkaerőpiaci csoportokban (%)

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segedmunkások instabil	Betanított/segedmunkások stabil	Szakmunkások instabil	Szakmunkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
N	76	74	52	132	49	79	97	44	603
	Keres munkát ($\chi^2 = 170, p = 0,0000$)								
Igen	49	8	7	3	4	3	1	4	10
	Elmenne-e határozott idejű munkát végezni ($\chi^2 = 85, p = 0,0000$)								
Teljesen egyetért	24	14	12	3	11	5	5	0	8
Egyetért	49	30	28	23	23	14	27	15	25
Ingadozik	12	23	43	24	32	27	26	31	27
Nem ért egyet	12	13	10	30	17	29	20	26	21
Egyáltalán nem	3	20	7	20	17	25	22	28	19
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Elmenne-e külföldre ($\chi^2 = 59, p = 0,0005$)								
Teljesen egyetért	9	10	12	4	1	6	10	0	6
Egyetért	13	5	11	8	10	9	2	8	8
Ingadozik	15	12	26	10	41	15	10	25	16
Nem ért egyet	19	30	14	25	17	22	33	15	24
Egyáltalán nem	44	43	37	53	31	48	45	52	46
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Ha tehetné, mást dolgozna ($\chi^2 = 164, p = 0,0000$)								
Teljesen egyetért	37	26	12	6	9	2	3	5	11
Egyetért	28	27	27	10	17	14	6	7	15
Ingadozik	28	26	25	24	30	25	15	18	24
Nem ért egyet	5	17	19	38	17	44	39	28	29
Egyáltalán nem	2	4	17	22	27	15	37	42	21
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

F8. táblázat: A munkaerőpiaci csoportok munkahelyi viszonyainak jellemzői

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szakmunkások instabil	Szakmunkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
<i>N</i>	76	74	52	132	49	79	97	44	603
	Érte-e munkahelyén hátrányos megkülönböztetés ($\chi^2 = 115, p = 0,0000$)								
Igen	27	8	20	2	6	3	4	7	9
	Munkája akadályozza a családi életet ($\chi^2 = 73, p = 0,0001$)								
Mindig	0	2	8	0	0	1	0	0	1
Gyakran	12	11	9	8	6	5	6	5	8
Néha	28	34	25	18	25	12	23	35	22
Szinte soha	25	13	24	29	36	22	17	29	24
Soha	37	40	34	45	33	60	64	31	45
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Családja akadályozza a munkáját ($\chi^2 = 48, p = 0,01$)								
Mindig	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Gyakran	2	0	5	2	0	2	3	0	2
Néha	15	17	11	9	26	4	9	30	13
Szinte soha	23	24	28	26	31	27	19	31	25
Soha	60	59	56	62	43	67	69	39	60
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	Vezetők és dolgozók közötti viszony ($\chi^2 = 63, p = 0,0001$)								
Nagyon jó	6	5	19	21	27	24	33	47	22
Elég jó	50	55	53	50	39	61	51	42	51
Is-is	34	35	28	25	29	13	14	11	23
(Elég) rossz	10	5	0	4	5	2	2	0	4
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Integráció – Dezintegráció

	Szekunder szegmens	Prekariátus		Primer alsó szegmens	Primer felső szegmens				Összesen
	Betanított/segéd-munkások instabil	Betanított/segéd-munkások stabil	Szakt munkások instabil	Szakt munkások stabil	Nem-fizikai instabil	Egyéb szellemi stabil	Diplomások stabil	Vállalkozók stabil	
<i>N</i>	76	74	52	132	49	79	97	44	603
	Dolgozók közötti viszony ($\chi^2 = 82, p = 0,0000$)								
Nagyon jó	10	16	27	29	31	36	53	59	33
Elég jó	58	48	51	58	49	52	37	27	49
Is-is	27	33	22	11	20	11	6	14	16
(Elég) rossz	5	3	0	2	0	1	4	0	2
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100